

Izvorni znanstveni rad

■ Zastara u svjetlu konvencijske zaštite (odabrana pitanja)

Gabrijela Mihelčić¹

Sažetak: Autorica u radu analizira zastaru i njezine rokove u praksi Europskog suda za ljudska prava točnije s obzirom na zaštitu koju Sud pruža pravu na pošteno suđenje iz članka 6. stavka 1. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (osobito pravu na pristup sudu) te pravu na mirno uživanje imovine iz članka 1, Protokola broj 1 uz Konvenciju. Institut zastare promatran je kroz zahtjeve koje Sud upućuje državama članicama da ograničenja nametnuta podnositeljima ne smiju biti nepredvidljiva, odnosno ne smiju biti suprotna legitimnom cilju te nerazmjerna.

Ključne riječi: zastara, pravo na pristup sudu, pravo na mirno uživanje imovine

1. UVOD

Zastaru u građanskom pravu uređuju obveznopravna pravila članaka 214. do 246. Zakona o obveznim odnosima² među kojima se nalazi i ono iz članka 214. stavka 1. ZOO-a koji kaže da nastupom zastare prestaje pravo zahtijevati ispunjenje obveze. Dužniku je slobodno ispuniti neutuživu obvezu (a takva je ona koja je zastarjela). Okosnicu pravnoteorijske koncepcije zastare predstavlja gubitak zahtjeva zbog nevršenja prava kroz zakonom određeno vrijeme.³ Ovim se zastaru jasno razlikuje od prekluzije kada dolazi do gubitka samog prava.^{4 5} Prema članku 214. stavku 2. ZOO-a, zastara nastupa protekom zakonom određenog vremena u kojem je vjerovnik mogao zahtijevati ispunjenje dugovane obveze, a nije to učinio, niti ju je dužnik sam ispunio. Početak tijeka zastarnog roka uređuju opća i posebna pravila. Kada posebnih pravila nema,

1 Izv. prof. dr. sc. Gabrijela Mihelčić, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet

2 Narodne novine, dalje u tekstu: NN, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15 i 29/18, dalje u tekstu: ZOO.

3 V. u starijoj literaturi Raspor, A., Zastara, Sistemski prikaz po Zakonu o obveznim odnosima i po drugim zakonima sa sudskom praksom, Informator, Zagreb, 1982., str. 1.

4 V. kod Gorenc, V., Belanić, L., Momčinović, H., Perkušić, A., Pešutić, A., Slakoper, Z., Vukelić, M., Vukmir, B., Komentar Zakona o obveznim odnosima Narodne novine, Zagreb, 2014., str. 332.-333. Vizner, B., Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Knjiga II., Zagreb, [s.n.], 1978.-1979., str. 1284. et seq.

5 Usp. da postoje predmeti u kojima je Europski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: Sud ili ESLJP) iznio stajališta povodom kojih se pojavljuje dvojba o razlikovanju zastare od prekluzije, kao npr. u predmetu Lončar protiv Bosne i Hercegovine (zahtjev br. 15835/08, presuda od 25. veljače 2014., ova i ostale odluke Suda na <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%20>, pristup 1. svibnja 2020.). U njemu se ispitivalo je li „zastao“ prekluzivni rok zbog situacije koju je podnositelj smatrao ratnim stanjem i zaključilo da nije. Tradicionalno se prekluzija i zastara razlikuju po tomu što prekluzivni rokovi ne zastaju. V. članak 224. ZOO-a. Još, v. članak 235. et seq. ZOO-a.

primjenjuje se opće pravilo iz članka 215. ZOO-a. Prema njegovom prvom stavku, zastara počinje teći prvog dana poslije dana kada je vjerovnik bio ovlašten tražiti ispunjenje obveze, ako zakonom nije drukčije određeno. Ako je, pak, sadržaj činidbe nečinjenje, propuštanje ili trpljenje (jer je ovo pitanje uređeno s obzirom na sadržaj činidbe), zastarni rok počinje teći prvog dana poslije dana kada je dužnik postupio protivno (članak 215. stavak 2. ZOO-a). Do nastupa zastare dolazi protekom zastarnog roka (posljednjeg dana zakonom određenog vremena), ako u međuvremenu nije prekinuta ili zastala (članak 216. ZOO-a).

Pogleda li se struktura pravila o zastari iz članaka 214. do 246. ZOO-a vidi se da su raspoređena u 4 odsjeka. U 1. odsjeku nalaze se opća pravila (članci 214. do 224. ZOO-a); u 2. odsjeku pod naslovom „Vrijeme potrebno za zastaru,“ pravila o zastarnim rokovima (članci 225. do 234. ZOO-a), među njima i članak 234. ZOO-a o zastarnim rokovima tražbina iz ugovora o osiguranju; u 3. odsjeku članci 235. do 239. ZOO-a o zastari zastare te u 4. odsjeku članci 240. do 246. ZOO-a koji uređuju prekid zastare. Ovo već na prvi pogled sugerira da je važno odgovoriti na pitanje o međusobnom odnosu pravila iz članka 234. ZOO-a i ostalih pravila o zastari.

Navedeno pravilo jest posebno pravilo koje uređuje zastarne rokove tražbina iz ugovora o osiguranju. Tako, u stavku 1. određuje da tražbine ugovaratelja osiguranja i trećih osoba iz ugovora o osiguranju života počinju zastarijevati prvog dana iduće kalendarske godine nakon proteka godine u kojoj je nastala tražbina, a zastara nastupa istekom pet godina. U sljedećem stavku (stavku 2.) propisuje se da, u slučaju kada zainteresirana osoba do navedenog dana nije znala da se osigurani slučaj dogodio (i može to dokazati), zastara počinje teći od dana kada je za to saznala i nastupa protekom deset godina od dana određenog u stavku 1. (prvog dana kalendarske godine nakon proteka one u kojoj je nastala tražbina).⁶ Ova pravila uređuju i početak tijeka zastarnih rokova i nastup zastare tražbina ugovaratelja osiguranja i trećih osoba iz ostalih ugovora o osiguranju. Tako, prema stavku 1., zastara počinje teći prvog dana poslije proteka kalendarske godine u kojoj je nastala tražbina i nastupa protekom tri godine računajući od tog dana (prvog dana poslije proteka kalendarske godine u kojoj je tražbina nastala). Prema stavku 2., ako zainteresirana osoba dokaže da do dana određenog u stavku 1. nije znala da se osigurani slučaj dogodio, zastara počinje od dana kad je za to saznala, s tim da u svakom slučaju zastarijeva za pet godina od dana određenog u stavku 1. Posebno pravilo o zastarnim rokovima tražbina iz osiguranja sadržava i stavak 3., članka 234. ZOO-a, ali se odnosi na tražbine osiguratelja za koje se određuje da zastarijevaju za tri godine.⁷ Za raspravu o zastari ovih tražbina treba spomenuti i stavak 6. o zastari subrogirane tražbine prema kojem, zastara tražbine osiguratelja prema trećoj osobi odgovornoj za nastupanje osiguranog slučaja počinje teći kada i zastara tražbine osiguranika prema toj osobi i navršava se u istom roku.⁸ U praksi se pojavljuje i razlikovanje osobe prema kojoj je usmjeren regresni, odnosno subrogacijski zahtjev.⁹ Ovo će

6 Mihelčić, G., Zastarni rokovi tražbina iz ugovora o osiguranju, Hrvatska pravna revija, 2012., 6., str. 46. et seq.

7 Ovdje je posebnim pravilom uređena samo duljina zastarnog roka tražbina osiguratelja, pa se smatra da početak tijeka zastarnog roka treba određivati prema općem pravilu. *Ibidem*.

8 *Ibidem*.

9 *Ibidem*.

biti jasnije pogledaju li se posebna pravila iz stavka 4. i 5.¹⁰ Pravilo iz prvog (stavka 4.) tiče se tražbine iz ugovora o osiguranju od odgovornosti trećega. Zahtjeva li oštećenik naknadu od osiguranika ili ju od njega dobije, zastara osiguranikova zahtjeva prema osiguratelju počinje teći od dana kada je oštećenik sudskim putem tražio naknadu od osiguranika, odnosno kada mu je osiguranik naknadio štetu.^{11 12}

Prema stavku 5. ZOO-a, neposredni zahtjev treće oštećene osobe prema osiguratelju zastarijeva za isto vrijeme za koje zastarijeva njegov zahtjev prema osiguraniku odgovornom za štetu.¹³

Imajući u vidu naprijed navedeno mogući zaključak bio bi da se, pored članka 234. ZOO-a kao posebnog pravila,¹⁴ za zastaru tražbina iz ugovora o osiguranju primjenjuju opća pravila o zastari za sva ona pitanja koja njime nisu uređena.

Odnosno, posebna pravila o zastarnim rokovima još nekih tražbina kao, npr. onih s naslova izvanugovorne odgovornosti za štetu, onih nastalih uslijed počinjena kaznenog djela, i sl.¹⁵

-
- 10 Naglašava se da za tražbine osiguratelja i njihovu zastaru, pa i za pitanje početka roka zastare, treba imati na umu i pravila o zastari s naslova regresnog zahtjeva, odnosno zakonske personalne subrogacije. Zapravo, pravila o tomu kako se određuje početak tijeka zastare te nastup zastare (trajanje rokova zastare) tamo gdje ona postoje. V., *ibidem*.
- 11 Detaljnije s obzirom na dvojbe o početku roka - prvi dan nakon što je oštećenik tražio sudskim putem naknadu od osiguranika, odnosno od dana kada mu je osiguranik naknadio štetu, *ibidem*.
- 12 Iznimka postoji zbog toga što se ne primjenjuje stavak 1. (članka 234. ZOO-a, kao ni opće pravilo iz članka 215. ZOO-a).
- 13 Dakle, nema posebnog uređenja početka tijeka zastarnog roka, pa bi kod *actio directa* došla u obzir primjena općeg pravila iz članka 215. ZOO-a.
- 14 V. odluku Županijskog suda (dalje u tekstu: ŽS) u Varaždinu, Gž 1764/2018-2 od 6. prosinca 2019. u kojoj je dano za pravo nižem sudu kada je primijenio materijalno pravo iz članka 921. Zakona o obveznim odnosima iz 1978. (Službeni list SFRJ, br. 29/78, 39/85 i 57/89, NN, br., 53/91, 73/91, 111/93, 3/94, 7/96, 91/96 i 112/99, dalje: ZOO/78) o tome da tuženik na temelju ugovora o osiguranju tužitelju treba platiti neplaćenu premiju osiguranja od automobilske odgovornosti. No, što se tiče prigovora zastare rekao je, budući da postoji posebno pravilo iz članka 234. ZOO-a ne dolazi do primjene onog o općem zastarnom roku iz članka 225. ZOO-a, pa "tražbina osiguratelja s osnove neplaćenih premija osiguranja od automobilske odgovornosti zastarijeva u roku od tri godine." http://www.iusinfo.hr/CaseSummary/Content.aspx?SOPI=SE716B1764S2018P2D20191206&Doc=SENTENCE_HR, pristup 16. travnja 2020.,
- 15 V. pravno shvaćanje zauzeto na sjednici Građanskog odjela Vrhovnog suda od 30. siječnja 2020. prema kojem: „Tražbina osiguratelja s naslova iznosa koji je isplatio svom osiguraniku po osnovi automobilskog kaska prema štetniku, odnosno prema njegovom osiguratelju zastarijeva u zastarnom roku od 3 godine iz članka 376. stavak 1. ZOO/91 (sada članak 230. stavak 1. ZOO/05) i počinje teći od dana od dana otkad je oštećenik (osiguranik tužitelja) doznao za štetu i za osobu koja je štetu učinila.“ http://www.vsrh.hr/custompages/static/HRV/files/PravnaShvacanja-Zaključci/GO-pravnashvacanja/VSRH_GO_2020_Su-IV-47-2020-2_2020-1-30_sjed01.pdf, pristup 5. lipnja 2020. V. i odluku Visokog trgovačkog suda (dalje u tekstu: VTS) Pž-6/2015-3 od 11. travnja 2017. u kojoj je upućeno i na odluku Vrhovnog suda (dalje u tekstu: VS), Rev-613/1987 od 5. kolovoza 1987. o pravilno primijenjenom materijalnom pravu i odredbi prema kojoj tražbina osiguratelja prema štetniku s naslova iznosa isplaćenih njegovu osiguraniku kao oštećeniku po osnovi automobilskog kaska zastarijeva za tri godine od dana kada je oštećeni osiguranik saznao za štetu i počinitelja te odbijen žalbeni navod o propuštanju primjene članka 234. stavak 1. i 2. ZOO-a kao neosnovanog, "jer se ne radi o tražbini ugovaratelja osiguranja, niti o tražbini treće osobe iz ugovora o osiguranju života odnosno ostalih ugovora o osiguranju." I kazano da je "suprotno tužiteljevim žalbenim navodima, prvostupanjski je sud pravilno zaključio da je tužiteljevo potraživanje zastarijevalo, budući da je od dana kada je tužitelj imao pravo zahtijevati ispunjenje navedene obveze do dana podnošenja tužbe proteklo vrijeme koje je Zakonom određeno za zastaru." http://www.iusinfo.hr/CaseLaws/Content.aspx?SOPI=VTSRH2015PzB6A3&Doc=VSKTRGSUD_HR, pristup 17. travnja 2020.,

2. KONVENCIJSKI¹⁶ ZAHTJEVI KAO PRETPOSTAVKE USKLAĐENOSTI INSTITUTA

2.1 Općenito

Višegodišnja praksa ESLJP-a u tumačenju Konvencije donijela je novine u sadržaju više građanskih instituta. Najprije je važno reći da Sud nije žalbeno tijelo što on stalno ističe (tzv. doktrina četvrte instancije). Također, da njegova zadaća nije tumačiti nacionalne propise. Suština intervencije suda odnosi se na „popravljanje“ povreda zaštićenih prava uslijed arbitrarnih odluka koje nisu sukladne Konvenciji.¹⁷ U ovom smislu, Konvencija i praksa uz nju imaju važnu ulogu¹⁸ i kod zastare,¹⁹ pa ocjene o legitimitetu i (ne)razmjernosti pojedinih ograničenja (a zastara jest ograničenje) itekako utječe na nacionalne sustave.²⁰ Na najširoj razini zastara predstavlja (vodi) ograničenju zaštićenog prava, a najčešće se radi o ograničenju prava na pristup sudu (sadržanog u pravu na pošteno suđenje, članak 6. stavak 1. Konvencije)²¹ i prava na mirno uživanje imovine (članak 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju).²² Svako se konvencijsko pravo, pa i navedena, štite na poseban način.²³ Zbog specifičnosti zaštite pojedinog prava, ograničenja, a ovo vrijedi i za ona iz zastarnih režima, nemaju jednake učinke po zaštićena prava. Postoje značajne razlike između zaštite koja se pruža pravu iz članka 6. stavka 1. Konvencije, pravu iz članka 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju, odnosno prava koja ulaze u tzv. *core rights*,²⁴ a čije su se povrede, također, pojavile u vezi sa zastarom.²⁵

16 Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN, Međunarodni ugovori, dalje u tekstu: MU, br. 18/97, 6/99 - pročišćeni tekst, 8/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10 i 13/17, dalje u tekstu: Konvencija ili EKLJP.

17 Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick, C., Law of the European Convention on Human Rights (3rd ed, OUP 2014.), str. 17.-18. White, R. C. A., Ovey, C., The European Convention on Human Rights (6th ed, OUP 2014.) str. 248. Mihelčić, G., Neujednačenost sudske prakse kao uzrok povrjeđivanja prava na pošteno suđenje (s dvije crtime o zastari), Evropska revija za pravo osiguranja, 2018., 2., str. 29.

18 V. za načelo supsidijarnosti, kod Marković, S., Trgovac, S., Ustavna tužba i zahtjev Europskom sudu za ljudska prava - analiza i značaj tih pravnih sredstava, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 25., Organizator, Zagreb, 2018., str. 222. *et seq.*

19 Kontrec, D., Boić, V., Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i praksa ESLJP - građanskopravni aspekti, Pravosudna akademija, Priručnik za voditelje/voditeljice, str. 2017., str. 10.

20 Omejec, J., Primjena Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u radu domaćih sudova (1. dio), Hrvatska pravna revija, 9., 2007., str. 3. Šago, D., *Uvjeti dopuštenosti pokretanja postupka pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 37, br. 1, 2016., str. 590.

21 Pravom na pristup sudu i njegovom zaštitom u vezi sa zastarom bavio se i Sud Europske Unije (dalje u tekstu Sud EU-a). V., npr. II General Principles from ECtHR and CJEU: access to justice and victims protection, Annex I: EU Harmonisation of Limitation Periods for Claims Arising out of Cross-Border Road Traffic Accidents, u: Limitation periods for road traffic accidents, Study, EPRS/European Parliamentary Research Service, European Union, 2016., str. 58. *et seq.*

22 Zastara se u konvencijskoj praksi pojavila i kod povreda drugih prava kao, npr. iz **članka 13.** (prava na djelotvoran pravni lijek), **članka 14.** (zabrane diskriminacije), **članka 2.** (prava na život), **članka 3. EKLJP-a** (zabrane mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja), i dr.

23 Usporedbe radi, štiteći pravo na mirno uživanje imovine i pravo na poštovanje doma Sud provodi tzv. testove razmjernosti, no riječ je o različitim testovima koje ne treba poistovjećivati. O zaštiti prava na poštovanje doma, v. kod Mihelčić, G., Marochini, M., Koneksitet ostvarenja vindikacijskog zahtjeva na nekretnini i tzv. prava na poštovanje doma, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 35, br. 1, (2014), str. 163. *et seq.*

24 V. detaljnije u: Overview of the Court's case law in 2015., Council of Europe - European Court of Human Rights, 2016., str. 23. *et seq.*

25 Brojni su predmeti kojima je zajednički nazivnik što su kazneni postupci „pali“ u zastaru, a uslijed povreda zaštićenih prava nisu dovršeni (ili uopće nisu započeli) građanski postupci radi naknade štete (v. detaljnije kod Bukovac Puvača, M., Mihelčić, G., Zastara kao neproporcionalno ograničenje prava na pristup sudu u građanskim postupcima (odabrana pitanja), u: Liber amicorum Aldo Radolović : zbornik radova u čast prof. dr. sc. Aldu Radoloviću (ur. Slakoper, Z., Bukovac Puvača, M., Mihelčić, G.), Rijeka, Pravni fakultet, 2018., str. 327. *et seq.* i tamo navedene predmete). Primjerice, u predmetu *Altuğ protiv Turske* (zahtjev br. 32086/07, presuda od 30. lipnja 2015.) došlo je do povrede članka 2. Konvencije, budući da je zastario kazneni postupak protiv liječnika i medicinske sestre koji se vodio zbog smrti oštećenice koja je umrla nakon što je primila penicilinsku

Ipak, generalno se može reći da se za opravdanost (dopuštenost) ograničenja iz zastarnog režima traži da budu: predvidljiva, legitimna i razmjerna te da dodatno ne produbljuju sukobe općih i posebnih, odnosno (sub)posebnih pravila.

2.2 Zastara kao ograničenje prava na pristup sudu

Pravo na pošteno suđenje²⁶ podrazumijeva da je svakome omogućeno da zakonito osnovan i sastavljen sud, neovisno i nepristrano, na pravičan način, u razumnom roku i javno ispita njegov predmet. Jedan njegov aspekt jest pravo na pristup sudu. U teoriji se ovo pravo smatra „prešutnim“ pravom,²⁷ ističe se njegova neapsolutnost i mogućnost ograničenja u skladu s Konvencijom.²⁸ Za ograničenja, koja su načelno dopuštena, bitno je da:²⁹ ne ugrožavaju suštinu prava, da ne sprječavaju pojedinca da zatraži zaštitu svojih građanskih prava pred sudom³⁰ te, da ne onemogućuju da (sud) o njima odluči.^{31 32} Dužnost država ugovornica jest osigurati u svojim pravnim sustavima instrumente koji su predvidljivi, dostupni i učinkoviti u svrhu osiguranja pristupa sudu (v. npr., predmet *Bellet protiv Francuske*).³³

injekciju.

- 26 O zaštiti prava na pošteno suđenje i prava na pristup sudu u literaturi je dosta pisano, v. npr. Omejec, J., Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava, Strasbourg *acquis*, Novi informator, Zagreb, 2013., str. 1116. *et seq.* (str. 1126.-1132.), Grbić, S., Pošteno suđenje u građanskim postupcima u Hrvatskoj u svjetlu članka 6., stavka 1. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravni fakultet, Rijeka, 2014., str. 78. *et seq.* Uzelac, A., Pravo na pošteno suđenje: opći i građanskopravni aspekti čl. 6. st. 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, u: Usklađenost hrvatskih zakona i prakse sa standardima Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ur. Radačić., I.) Centar za mirovne studije, Zagreb, 2011., str. 89. *et seq.* http://www.alanuzelac.from.hr/pubs/A35Fair_trial_uskladenost%20zakonaCMS.pdf, pristup 1. svibnja 2020. Šarin, D., Pravo na pristup sudu u praksi Europskog suda za ljudska prava, Pravni vjesnik, god. 31, br. 3-4, 2015., str. 275. *et seq.*
- 27 Uzelac, A., *ibidem.*, str. 92.-94. Za načela tumačenja, v. Mihelčić, G., Marochini Zrinski, M., Utjecaj konvencijskih načela tumačenja na pojedine građanskopravne institute (odabrana pitanja), Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 78., 2018., str. 127. *et seq.* V., npr. predmet *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 4451/70, presuda od 21. veljače 1975., § 36. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (civil limb), Council of Europe/European Court of Human Rights, 2019., str. 22. https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf, pristup 1. svibnja 2020.
- 28 V. kod Uzelac, A., Pravo na pravično suđenje u građanskim predmetima: Nova praksa Europskog suda za ljudska prava i njen utjecaj na hrvatsko pravo i praksu, str. 4. *et seq.*, echr.pravo.unizg.hr, pristup 1. svibnja 2020.
- 29 Vitkauskas, D, Dikov, G., Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights, Council of Europe human rights handbooks, Council of Europe, 2nd edition, 2017., str. 29. *et seq.*, edoc.coe.int/en/european-convention-on-human-rights/7492-protecting-the-right-to-a-fair-trial-under-the-european-convention-on-human-rights-a-handbook-for-legal-practitioners-2nd-edition.html, pristup 1. svibnja 2020.
- 30 Ona (mogućnost) ne mora biti beziznimna, već je važno da nije ugrožena ograničenjem koje bi problematiziralo samu zaštitu. Zaštita treba biti izvjesna i svako uskraćivanje pristupa sudu onemogućava njezino pružanja i dovodi u pitanje željenu učinkovitost. Sud kaže „svrha Konvencije nije zajamčiti prava koja su teoretska ili prividna, već prava koja su praktična i djelotvorna.“ *Kutić protiv Hrvatske*, zahtjev br. 48778/99, presuda od 1. ožujka 2002., §25, prijevod prema: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocImages//arhiva//KUTIC,-1.pdf>, pristup 1. svibnja 2020.
- 31 Ovaj zahtjev osobito obilježava slučajeve kada se oštećenik upućuje u parnicu zbog naknade štete, budući da iz različitih razloga o njegovom imovinskopravnom zahtjevu nije odlučeno u kaznenom postupku, više *infra*.
- 32 V., npr. predmete *Kutić*, § 25 i *Kardoš protiv Hrvatske*, zahtjev br. 25782/11, presuda od 26. travnja 2016., § 48, prijevod prema: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/Presude%20i%20odluke//Kardo%C5%A1%20protiv%20Hrvatske,%20presuda.pdf>, pristup 1. svibnja 2020. Riječ je o zahtjevu da postoji realna i razumna mogućnost da se odluči u nekom predmetu, a u suprotnom, kada do toga ne dođe, takvo postupanje treba biti potkrijepljeno opravdanim razlozima. Ovakav zahtjev - da je sud učinio „napor“ u pogledu meritornog odlučivanja o zahtjevu podnositelja u prilog zaštiti prava na pristup sudu vidi se, npr. u predmetu *Atanasova protiv Bugarske* (zahtjev br. 72001/01, presuda od 2. listopada 2008.). On može biti ilustrativan i za našu praksu, budući da se postupanje po imovinskopravnom zahtjevu oštećenika za naknadu štete u kaznenom postupku (prema bugarskom pravu) ne razlikuje odveć od našeg uređenja.
- 33 Zahtjev br. 23805/94, presuda od 4. prosinca 1995., § 36.

Sve ovo vrijedi i kada je riječ o zastari kao ograničenju prava na pristup sudu. U predmetu *Gregurić protiv Hrvatske*³⁴ (§§ 32-34) Sud je sažeo tzv. opća načela od kojih polazi štiteći ovo pravo. Kazano je: "Članak 6. stavak 1. Konvencije osigurava da svatko ima pravo da sudu podnese bilo kakav prigovor glede njegovih ili njezinih prava i obveza građanske naravi. Pravo na pristup sudu ne uključuje samo pravo na pokretanje postupaka, već i pravo na sudsko 'utvrđenje' spora. Međutim, ovo pravo nije apsolutno, već može biti vezano uz rokove zastare. Oni se dopuštaju implicitno, budući da pravo na pristup sudu po svojoj naravi zahtijeva da ga regulira država. Međutim, takvi rokovi zastare ne smiju ograničiti ili umanjiti pristup koji se pojedincu nalazi na raspolaganju na takav način ili u opsegu koji umanjuje samu bit prava. Ono što Sud treba utvrditi jest je li u određenom predmetu narav dotičnoga roka i/ili način na koji se on primjenjuje u skladu s Konvencijom." U predmetu *Baničević protiv Hrvatske*³⁵ nije utvrđena povreda prava na pristup sudu, ali je (s naslova zaštite ovog prava, vrlo zanimljivo) navedeno: „Pošten, javan i brz sudski postupak uistinu nema nikakvu vrijednost ako se takav postupak prvo ne pokrene. U građanskim stvarima, pak, teško se može zamisliti vladavina prava ako nije moguć pristup sudu ... pravo na pristup sudu nije apsolutno i može podlijegati legitimnim ograničenjima kao što su zakonski zastarni rokovi³⁶ ... sama činjenica da su podnositelji mogli podnijeti tužbu domaćim sudovima nužno ne zadovoljava zahtjeve članka 6. stavka 1. Konvencije budući da i stupanj pristupa koji daje nacionalno zakonodavstvo mora biti dovoljan za osiguranje pojedinčevog 'prava na sud' ... članak 6. stavak 1. Konvencije svakome osigurava iznošenje pred sud ili sudište svakog zahtjeva vezanog za građanska prava i obveze te osobe. Na taj način on ugrađuje 'pravo na sud' koje, prema sudskoj praksi Suda, uključuje ne samo pravo pokretanja postupka nego i pravo dobivanja 'odluke' suda o sporu ... Ključno pitanje: 'je li pravo podnositelja na pristup sudu bilo nepropisno ograničeno odlukom domaćih sudova da ne odlučuju o osnovanosti njihovog zahtjeva za naknadu štete u odnosu na koji je nastupila zastara.'" §§ 26-27.

Konvencijsko pravo nije reagiralo dovodeći u pitanje opstojnost (postojanje) općeg i posebnih rokova, odnosno zastarnih rokova općenito. Ilustracije radi, u naprijed spominjanom predmetu *Baničević* Sud kaže da „zakonski zastarni rokovi imaju nekoliko važnih svrha, kao što su osiguranje pravne izvjesnosti i pravomoćnosti i zaštita mogućih tuženika od zastarjelih zahtjeva kojima bi se moglo biti teško suprotstaviti i spriječiti nepravdu koja bi mogla nastati ako se od sudaca traži odlučivanje o događajima koji su se dogodili u dalekoj prošlosti, na osnovi dokaza koji bi mogli postati nepouzdana ili nepotpuni zbog proteka vremena," § 31. Ovo stajalište ni po čemu nije iznimno, jer se kontinuirano izražava kao, primjerice u često spominjanom predmetu *Stubbings i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*.³⁷ Međutim, ograničenja koja su ustanovljena zastarnim

34 Zahtjev br. 45611/13, presuda od 15. ožujka 2018. *Stricto sensu*, usp. bilješku 4.

35 Zahtjev br. 44252/10, odluka o dopuštenosti od 2. listopada 2012., prijevod prema: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocImages//arhiva//BANI%C4%8CEVI%C4%86,%20odluka%20o%20nedopu%C5%A1tenosti.pdf>, 1. svibnja 2020.

36 Radilo se o tome što "nakon što su podnositelji odlučili podnijeti tužbu za naknadu štete građanskim sudovima protiv ... osiguravajućeg društva navodnog počinitelja cestovne prometne nesreće, osnovanost njihovog zahtjeva ispitana na prvom stupnju te je on prihvaćen. Međutim, kasnije su im viši sudovi rekli da je nastupila zastara u odnosu na njihovu tužbu, zbog čega nije donesena pravomoćna odluka o osnovanosti njihovog zahtjeva," § 28.

37 Zahtjevi br. 22083/93, 22095/93, presuda od 12. travnja 1995., § 51.

rokovima ne smiju ugrožavati zaštićeno pravo.³⁸ Pitanje povrede prava iz Konvencije postavlja se postoji li dvojba o usklađenosti nacionalnog uređenja s Konvencijom po pitanju predvidljivosti, legitimiteta i razmjernosti.³⁹

2.2.1 Predvidljivost zastarnih rokova kao konvencijska pretpostavka opravdanosti ograničenja

Važnost predvidljivosti zastarnih rokova Sud je istaknuo više puta. Ispitujući je li povrijeđeno pravo na pristup sudu naglasio je u predmetu *Baničević*: "postojanje zastarnog roka nije, per se, nespojivo s Konvencijom ... Ono što Sud treba utvrditi jest jesu li priroda roka o kojemu je riječ i/ili način na koji je primijenjen spojivi s Konvencijom. To osobito znači da se Sud mora uvjeriti kako se primjena zakonskih rokova može smatrati predvidivom za podnositelje, s obzirom na mjerodavno zakonodavstvo i konkretne okolnosti predmeta," § 32.

U predmetu *Gregurić* ograničenje nije nađeno predvidljivim (pa niti razmjernim) u smislu zaštite prava na pristup sudu. Kazano je:⁴⁰ „Navedene su činjenice dovoljne da Sud dođe do zaključka da način na koji su domaći sudovi primijenili mjerodavno domaće pravo nije bio predvidiv za podnositelja zahtjeva koji je razumno očekivao da će se odlučivati o osnovanosti njegovog tužbenog zahtjeva. Takvo stanje koje je u suprotnosti s dobro ustaljenom sudskom praksom najvišeg suda u državi povrijedilo je načelo pravne sigurnosti i dovelo do uskraćivanja pravde, što je umanjilo samu bit podnositeljevog prava na pristup sudu, a koje je zajamčeno člankom 6. stavkom 1. Konvencije," § 41.

38 Za tzv. *Ashingdane test*, v. Milenković, J., S., Pravo na pravično suđenje u građanskim sporovima prema članu 6 Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (doktorski rad), Pravni fakultete Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2016., str. 115.-116., <http://union.edu.rs/wp-content/uploads/2016/12/DISERT-ACIJA-J.-MILENKOVIC-PDF-za-formiranje-Komisije-Pravo-na-pravicno-sudjenje-u-gradjanskim-sporovima-prema-cl-6-ESLJP.pdf> pristup 1. svibnja 2020.

39 Jednako su vrijedan izvor konvencijskog prava predmeti u kojima nije utvrđena povreda zaštićenog konvencijskog prava, a u okviru rasprave o zastari u svjetlu zaštite prava na pristup sudu može se spomenuti predmete *Antunović protiv Hrvatske* (zahtjev br. 66553/12, presuda od 4. listopada 2016.) i *Kunštek protiv Hrvatske* (zahtjev br. 66934/09, odluka o nedopuštenosti od 1. travnja 2014.). U njima su „pod lupom“ bila pravila o prekidu zastare u našem nacionalom režimu, odnosno ograničenja koja su zbog njih proizišla, i odmah treba reći da nisu nađena nerazmjernim. Istina, u predmetu *Antunović* već je sam podnositelj propustio zaštititi svoje pravo na pristup sudu, jer nije koristio „blagodat“ prekida po tijek zastarnog roka i nastup zastare, a u predmetu *Kunštek* podnositelj je povukao imovinskopravni zahtjev, a kazneni postupak je „pao“ u zastaru. V. detaljno kod Bukovac Puvača, M., Mihelčić, G., op. cit., str. 331.-332.

40 Ovako je istaknuto: „cilj podnositeljevog tužbenog zahtjeva bilo je utvrđenje činjenice da je sklopio ugovor o radu na neodređeno vrijeme i vraćanje na radno mjesto ... domaći su sudovi njegov tužbeni zahtjev proglasili nedopuštenim na temelju toga što podnositelj nije ispunio pretpostavku propisanu člankom 133. Zakona o radu ... takav zaključak proturječi ustaljenoj sudskoj praksi koju je VS razvio u primjeni ove odredbe. Sudska praksa VS-a ukazuje na to da kada zaposlenik ili zaposlenica od suda zahtijevaju da utvrdi da su sklopili ugovor o radu na neodređeno vrijeme, tada je taj tužbeni zahtjev deklaratorne naravi u smislu članka 187. Zakona o parničnom postupku te kao takav nije vezan ni za kakav rok. Naime, postupovna pretpostavka za podnošenje deklaratornog tužbenog zahtjeva jest postojanje pravnog interesa za podnošenje takve tužbe pred sudom, a ne obveza da se zahtjev za zaštitu navodno povrijeđenog prava podnese poslodavcu ... Međutim, suprotno prethodno navedenom tumačenju i primjeni mjerodavnog domaće prava, a posebice članka 133. Zakona o radu, u predmetima koji su identični podnositeljevom, domaći su sudovi odbili njegovu tužbu na temelju navodnog neispunjavanja roka koji je propisan tom odredbom. Niži sudovi ni VS nisu na taj način iznijeli niti jednu tvrdnju koja bi mogla opravdati zašto su odstupili od zaključaka donesenih u predmetima koji su identičnim podnositeljevom," §§ 39-40.

2.2.2 Legitimnost i razmjernost zastarnih rokova kao konvencijska pretpostavka opravdanosti ograničenja

Orijentir za razumijevanje konvencijske zaštite prava na pristup sudu u vezi s početkom tijeka subjektivnog zastarnog roka Sud je dao u predmetu *Moor i drugi protiv Švicarske*⁴¹ te, u predmetu *Eşim protiv Turske*.⁴² U najkraćim crtama,⁴³ trajanje subjektivnog roka neizravno je produljeno tako što je „pomaknut“ početak tijeka roka. Ključnim je ocjenjeno što „latentni stadij bolesti (radilo se o naknadi štete zbog azbestoze) može trajati znatno dulje (nego predviđeni zastarni rok) zbog čega svi kasnije podneseni zahtjevi za naknadu štete, zapravo, mogu unaprijed zastarjeti ... kada postoji znanstvena potvrda da oštećenik nije mogao znati da boluje od određene bolesti zbog (duljine) njezina latentna stadija.“ Ograničenje koje je u ovom slučaju postojalo u švicarskom pravu Sud je smatrao nerazmjernim i zaključio je da je povrijeđeno pravo na pristup sudu (zanimljivo je i što je oštećenik u tijeku postupka preminuo i podnositeljice su bile njegova supruga i kćeri).⁴⁴ Nerazmjernost je isprovocirana kratkoćom postojećih zastarnih rokova (prema švicarskom pravu istekli su i objektivni i subjektivni rok). Sličan zaključak došao je i iz predmeta *Eşim*. Opet se radilo o tome da su protekli zastarni rokovi (kao i u švicarskom pravu, tako sada i u turskom), pa je oštećeniku koji je tek nakon njihova isteka saznao da ima „metalni objekt u lijevom orbitalnom području“ nerazmjerno ograničeno pravo na pristup sudu.⁴⁵

Zahtjevi za legitimnost i razmjernost ograničenja postavlja se pred sve nacionalne pravne sustave.⁴⁶ Tako su bili „odgovorni“ za povredu konvencijskih prava u brojnim predmetima, npr. u predmetima *Stagno protiv Belgije*⁴⁷ i *Phinikaridou protiv Cipra*⁴⁸ u kojim se raspravljalo škodi li narav nacionalnih zastarnih rokova zaštićenom pravu (ograničenje je smatrano legitimnim, ali nerazmjernim i zbog toga neopravdanim); u predmetu *Stubbings* (sva su ograničenja iz zastarnog režima smatrana legitimnima, ali nerazmjernim), predmetu *Dacia S.R.L. protiv Moldavije*⁴⁹ (u dijelu koji se odnosio na ovo pravo i u kojim je bila riječ o privilegiranim rokovima zastare za pojedine subjekte) smatrani su nerazmjernim; i sl.⁵⁰

Kako bi se još ilustriralo kada Sud smatra da ograničenje nije nerazmjerno navest će se detalj iz jednog našeg predmeta. Tako, osim u predmetu *Baničević* u kojem Sud nije smatrao da je povrijeđeno pravo na pristup sudu,⁵¹ “iako članak

41 Zahtjevi br. 52067/10 i 41072/11, presuda od 11. ožujka 2014.

42 Zahtjev br. 59601/09, presuda od 17. rujna 2013.

43 V. detaljno kod Bukovac Puvača, M., Mihelčić, G., op. cit., str. 323. et seq.

44 *Moor*, §§ 74-79.

45 *Eşim*, §§ 23-27.

46 V. predmete navedene kod Bukovac Puvača, M., Mihelčić, G., op. cit., str. 320., bilješka 23.

47 Zahtjev br. 1062/07, presuda od 7. srpnja 2009.

48 Zahtjev br. 23890/02, presuda od 20. prosinca 2007.

49 Zahtjev br. 3052/04, presuda od 24. veljače 2008.

50 Cit. prema: Karnauh, B. P., *Limitation Period in Case-law of European Court of Human Rights*, str. 27., <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/71276>, pristup 1. svibnja 2020.

51 Jer „nije bilo ničega što bi spriječilo podnositelje (niti oni tvrde drukčije) da podnesu svoju građansku tužbu za naknadu štete u općem zakonskom zastarnom roku temeljem članka 376. ZOO/78-a što bi građanskim sudovima omogućilo ispitati osnovanost zahtjeva podnositelja, bez obzira na protek zakonskog zastarnog roka u kaznenom postupku ili bilo kakvog drugog ishoda kaznenog postupka Umjesto toga, podnositelji su čekali četiri godine te tako stvorili situaciju u kojoj je ishod kaznenog postupka imao odlučujući utjecaj na njihovu građansku tužbu. Glede tvrdnje podnositelja kako su temeljem članka 12. Zakona o parničnom

377. ZOO/78-a ostavlja dvojbe o načinu primjene zakonskog zastarnog roka na građanske tužbe za naknadu štete uzrokovane kaznenim djelom, sav mogući nedostatak jasnoće ispravljen je ustanovljenom praksom domaćih sudova," § 36, (ne)razmjernom nije pronađena niti naša obveza za podnošenja zahtjeva za mirno rješenje spora, a zbog toga što omogućuje da se prekine zastara, pa ne ugrožava zaštićeno pravo.⁵²

2.2.3 Posebno o pravu na pristup sudu u svjetlu kvalificiranih zastarnih rokova

U našem pravu postoji kvalificirani zastarni rok tražbine naknade štete koje potječu iz kaznenih djela (v. članak 231. ZOO-a). Moguće je, međutim, i događa se da i za njih primjenjuje članak 230. ZOO-a kojim je predviđen kraći zastarni rok. Za raspravu o usklađenosti nacionalnih zastarnih režima s Konvencijom treba se osvrnuti na predmete u kojima su ispitivana uređenja uvelike slična onima iz članka 230. i 231. ZOO-a. Jedan od njih je spomenuti bugarski predmet *Atanasova* (a bugarsko pravo istovjetno rješava ova pitanja kao i naše). U njemu je povrijeđeno pravo na pristup sudu podnositeljici oštećenici iz kaznenog postupka zbog prometne nezgode koji je je pao u zastaru,⁵³ u kojem sud nije odlučio o njezinu imovinskopravnom zahtjevu, već ju je uputio da ga ostvari u parnici. U predmetu je istaknuta jedna od osnovnih pretpostavki učinkovite zaštite prava na pošteno suđenje - da uključuje pristup sudu. Kao i da načelo učinkovitosti traži i da sud odluči u određenom premetu, pa tako i podnositeljice *Atanasove*. Budući da ovo nije učinio, nastupila je povreda. U predmetu *Baničević* i predmetu *Kamenova protiv Bugarske*⁵⁴ Sud se, također, bavio pravom na pristup sudu i zastarom kaznenog postupka čime je bila onemogućena i građanskopravna naknada štete. No, nije smatrao da je došlo do povrede prava. Naime, zamjerio je podnositeljima što, neovisno o činjenici vođenja kaznenog postupka ili prije njega, nisu pokrenuli odštete postupke i ishodili naknadu štete, već su ih u tome (u konačnici) onemogućile štetne posljedice zastare kaznenog progona (očito i bugarsko pravo ima kraće opće zastarne rokove od onih za štetu iz kaznenog djela).⁵⁵ U našem predmetu *Baničević* uočeno je da "članak

postupku građanski sudovi mogli ispitati činjenicu da je šteta uzrokovana kaznenim djelom, Sud bilježi kako ništa u materijalima koji su mu dostavljeni glede domaće sudske prakse ne podupire takva očekivanja. S tim bi u vezi Sud ponovio da nije njegova zadaća tumačiti i primjenjivati domaće pravo te da on ne može preuzeti ulogu domaćih sudova," § 35.

52 *Momčilović protiv Hrvatske*, zahtjev br. 11239/11, presuda od 26. ožujka 2015., § 45.

53 Postoji jedan predmetu koji se tiče Hrvatske, *Ž.B. protiv Hrvatske* (zahtjev br. 47666/13, presuda od 11. srpnja 2017., prijevod prema: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/Presude%20i%20odluke//Z%20B.%20prijevod%20presude.pdf>, pristup 1. svibnja 2020) u kojem je podnositeljici zaštićeno pravo iz članka 8. Konvencije, jer je „postupanje domaćih tijela u ovome predmetu, zajedno s načinom provedbe kaznenopravnih mehanizama, bilo je manjkavo do te mjere da predstavlja povredu pozitivnih obveza tužene države iz Konvencije o što se tiče navoda podnositeljice zahtjeva o nasilju u obitelji," § 62. Zastara je utjecala na specifičan način (slično kao u predmetu *Atanasova* izmijenjen je zakonodavni okvir). U predmetu *Ž.B.* „podnositeljica zahtjeva tvrdila je da su državna tijela trebala uvesti učinkovite postupke koji bi omogućili kazneni progon i kažnjavanje slučajeva nasilja u obitelji počinjenih protiv nje. Istaknula je kako nije bilo sumnje da su čini kojima je bila podvrgnuta ... predstavljale kazneno djelo. Međutim, daljnji kazneni progon ukinut je zbog manjkavog domaće okvira koji, nakon stupanja na snagu Kaznenog zakona iz 2011. godine, više nije propisivao kazneno djelo nasilja u obitelji. Prema njezinu mišljenju, to je rezultiralo banaliziranjem čini obiteljskog nasilja, čime je njihov progon bio moguć samo u kontekstu prekršajnog prava. Štoviše, podnositeljica zahtjeva smatrala je da država nije osigurala adekvatan prijelaz na novi kazneno-pravni okvir koji se odnosi na nasilje u obitelji kako bi se omogućilo okončanje kaznenih predmeta obiteljskog nasilja koji su bili u tijeku. Kao posljedica toga, nije bila u položaju čak ni pokrenuti prekršajni postupak jer su istekli svi relevantni zakonski rokovi zastare. Stoga joj je bio uskraćen bilo kakav oblik pravne zaštite od obiteljskog nasilja kojem je bila podvrgnuta," § 45.

54 Zahtjev od 62784/09, presuda od 12. srpnja 2018.

55 U predmetu podnositeljice *Kamenove* radilo se o zastari odštetnog zahtjeva zbog smrti kćeri u prometnoj nez-

377. ZOO/78-a predviđa dulji zakonski zastarni rok za zahtjeve za naknadu štete kad je šteta uzrokovana kaznenim djelom. Dulji zakonski zastarni rok na taj način djeluje u korist žrtava zločina, dopuštajući im da potražuju naknadu štete u duljem zakonskom roku, propisanom za kazneno djelo o kojemu je riječ. Međutim, prema ustanovljenoj praksi domaćih sudova, taj je zakonski zastarni rok primjenjiv samo kad je pravomoćnom presudom u kaznenom postupku utvrđeno da je šteta uzrokovana kaznenim djelom. ... U predmetu su podnositelji podnijeli građansku tužbu za naknadu štete prouzročene kaznenim djelom u vrijeme kada zakonski zastarni rok za djelo o kojem je riječ još nije bio istekao (iz članka 377. ZOO/78-a) te je još uvijek bio u tijeku usporedni kazneni postupak protiv počinitelja. Međutim, opći zakonski zastarni rok iz članka 376. ZOO/78-a istekao je više od četiri godine prije toga. Po ocjeni Suda nije bilo ničega što bi spriječilo podnositelje (niti oni tvrde drukčije) da podnesu svoju građansku tužbu za naknadu štete u općem zakonskom zastarnom roku temeljem članka 376. ZOO/78-a (vidi stavke 3. i 5.). ZOO/78-a, što bi građanskim sudovima omogućilo ispitati osnovanost zahtjeva podnositelja, bez obzira na protek zakonskog zastarnog roka u kaznenom postupku ili bilo kakvog drugog ishoda kaznenog postupka. Umjesto toga, podnositelji su čekali četiri godine te tako stvorili situaciju u kojoj je ishod kaznenog postupka imao odlučujući utjecaj na njihovu građansku tužbu... Kompenzaciju (sav mogući nedostatak jasnoće) našem članku 377. ZOO/78-a ... iako ostavlja dvojbe o načinu primjene zakonskog zastarnog roka na građanske tužbe za naknadu štete prouzročene kaznenim djelom, ispravljen je ustanovljenom praksom domaćih sudova ... To je podnositeljima omogućilo da predvide u kakvim okolnostima mogu očekivati da će njihova građanska tužba biti odbačena zbog nastupa zastare. Međutim, time što svoju građansku tužbu nisu podnijeli u općem zastarnom roku podnositelji su se, iako su imali odvjetnika, stavili u situaciju u kojoj su se izložili opasnosti nastupanja zastare u odnosu na njihovu građansku tužbu," §§ 33-36. Porukom poslanom iz ovog predmeta kao i iz predmeta *Kamenova* dodatno je naglašen i zahtjev predvidljivosti kao još jedne konvencijske kategorije o kojoj se *supra* govorilo.

3. ZASTARA KAO OGRANIČENJE DRUGIH VIDOVA PRAVA NA POŠTENO SUĐENJE

Pravo na pristup sudu nije jedini aspekt prava na pošteno suđenje povodom kojeg se raspravljalo o zastari. Primjerice, u predmetu *Igor Pascari protiv Moldavije*⁵⁶ pružena je zaštita podnositelju zbog nesudjelovanja u postupku. Igor Pascari (podnositelj) je bio vozač autobusa koji je sudjelovao u prometnoj nezgodi u kojoj nije bilo ozlijeđenih. U prethodnom postupku za nesreću je proglašen krivim vozač drugog vozila koje je u njoj sudjelovalo. Vozač drugog vozila (PC) se žalio, u prvom stupnju u kojem predlagatelj (Igor Pascari) nije sudjelovao, njegova žalba je odbijena, međutim, u drugom stupnju (u kojem predlagatelj opet nije sudjelovao) žalba PC-a je prihvaćena i Igor Pascari je proglašen krivim, no, u međuvremenu je nastupila zastara. Nacionalno pravo nije dopuštalo da se

god. V. Information note 220, Case-law of the European Court of Human Rights Council of Europe - European Court of Human Rights, 2018 str. 12. ef seq

56 Zahtjev od 25555/10, presuda od 30. studenog 2016.

odluka preispita (pa, Sud kaže, takva „odluka ima učinke *res judicate*, *Pascari*, § 27). Vlasnik autobusa (nakon prve odluke) naknadio je troškove popravka od osiguravatelja PC-a. Kada je PC-e poslije pokušao od osiguravatelja Igora Pascaria naplatiti troškove svog automobila ovaj je zastao čekajući okončanje postupka (*Pascari*, §§ 5-11). Vlada je podnositelju prigovarala da nije iskoristio dostupna domaća sredstva, odgovarajuće odštetne zahtjeve prema osiguravajućim društvima koja su osigurala oba vozila u prometnoj nezgodi, no Sud je kraj činjenice nesudjelovanja podnositelja u postupku smatrao nedovoljnim nacionalne instrumente, *Pascari*, §§ 16-17. Nađena je povreda članka 6. stavak 1. Konvencije zbog nesudjelovanja u postupku, a povreda članka 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju (zbog utvrđenja o povredi članka 6. stavka 1. Konvencije, *Pascari*, § 27) nije samostalno ispitivana (*Pascari*, § 29).

U nekim se predmetima u vezi sa zastarnim rokovima pojavio problem neujednačenosti sudske prakse koja je dovela do povrede pravne sigurnosti a ovim i značila ugrozu konvencijski zaštićenog prava. Dobar je primjer (kao i za (ne)ujednačenost, v. *supra*, *Gregurić*, § 41) predmet *Vučković protiv Srbije*⁵⁷ u kojem nije utvrđeno da je došlo do povrede zaštićenih prava (težište je bilo na praksi srpskih sudova koja je na pitanje zastare, načelno, istovjetnih tražbina primjenjivala različite zastarne rokove od kojih su neki bili znatno kraći), ali samo zbog toga što je srpski Ustavni sud povredu prethodno otklonio.⁵⁸

4. ZASTARA KAO OGRANIČENJE PRAVA NA MIRNO UŽIVANJE IMOVINE

Početak tijeka zastarnog roka i način njegova utvrđivanja u nacionalnim režimima, neovisno je li riječ o objektivnom ili subjektivnom roku, promatran je pred Sudom i u vezi sa zaštitom prava na mirno uživanje imovine. Ovdje postoji jedan zanimljiv predmet o kojem će poslije biti više riječi, a radi se o predmetu *Bogdel protiv Litve*⁵⁹ u kojem Sud nije smatrao da je država svojim miješanjem u pravo pojedinca neopravdano proširila svoje polje slobodne procjene i nametnula pojedincu nerazmjerni teret, pa narušila pravičnu ravnotežu njegova interesa i općeg (javnog) interesa te mu povrijedila pravo na mirno uživanje imovine.

4.1 Predvidljivost zastarnih rokova kao konvencijska pretpostavka opravdanosti ograničenja

Vrlo je zanimljivo vidjeti na koji je način predvidljivost ocjenjena u okviru zaštite prava na mirno uživanje imovine i ocjene o usklađenosti nacionalnih uređenja zastarnih režima s Konvencijom. Dovoljno se sjetiti hrvatskih predmeta *Vrbica*

57 Zahtjevi br. 17153/11, 17157/11, 17160/11, 17163/11, 17168/11, 17173/11, 17178/11, 17181/11, 17182/11, 17186/11, 17343/11, 17344/11, 17362/11, 17364/11, 17367/11, 17370/11, 17372/11, 17377/11, 17380/11, 17382/11, 17386/11, 17421/11, 17424/11, 17428/11, 17431/11, 17435/11, 17438/11, 17439/11, 17440/11 i 17443/11, presuda od 25. ožujka 2014.

58 Detaljnije kod Mihelčić, G., Neujednačenost sudske prakse kao uzrok povrijeđivanja prava na pošteno suđenje (s dvije crtice o zastari), *Evropska revija za pravo osiguranja*, 2018., 2., str. 32 et seq.

59 Zahtjev br. 41248/06, presuda od 26. studenog 2013.

*protiv Hrvatske*⁶⁰ i *Lelas protiv Hrvatske*.⁶¹

Kada ispituje je li došlo do povrede prava na mirno uživanje imovine Sud provodi test razmjernosti i redom odgovara na pitanja:⁶² 1. Je li došlo do miješanja u mirno uživanje imovine? (u konkretnom, riječ je bila o predmetu *Vrbica*, najprije je "ponovljeno da se podnositelj zahtjeva može pozvati na povredu članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju samo ukoliko su osporavane odluke vezane uz njegovo ili njezino 'vlasništvo' u smislu te odredbe. 'Vlasništvo' može biti 'postojeće vlasništvo' ili potraživanja koja su dovoljno utemeljena da se mogu smatrati 'imovinom.' Potraživanje se može smatrati 'imovinom' samo ako je dovoljno utemeljeno da bi bilo ovršivo," što je ovdje bilo, § 40.); nadalje, "nemogućnost provođenja ovrhe pravomoćne presude donesene u korist podnositelja zahtjeva predstavlja miješanje u pravo na mirno uživanje vlasništva," § 41; 2. Je li miješanje bilo 'predviđeno zakonom'? (u konkretnom, "Sud se složio da su odluke domaćih sudova imale pravnu osnovu u domaćem pravu," § 51., međutim "postojanje pravne osnove samo po sebi nije dovoljno da se zadovolji načelo zakonitosti, koje pretpostavlja i da primjenjive odredbe domaćega prava trebaju u dovoljnoj mjeri biti dostupne, precizne i predvidive u primjeni."⁶³ To načelo nalaže Sudu i da provjeri je li način na koji su domaći sudovi tumačili i primjenjivali domaće pravo doveo do posljedica koje su u skladu s načelima Konvencije," § 52. Ovo je ključno što je primijećeno: "da su domaći sudovi primijenili ZOO/78-o na temelju utvrđenja da pokretanje postupka za priznanje strane presude ne predstavlja pravnu radnju vjerovnika u smislu članka 388. ZOO/78-o koja može prekinuti rok zastare," § 53. I naglašeno neodrživim "stajalište domaćih sudova da pokretanje postupka za priznanje strane presude ne prekida rok zastare. Kad bi se takvo stajalište prihvatilo, to bi moglo dovesti do situacije u kojoj bi ovrhovoditelj mogao izgubiti pravo na ovrhu strane presude zbog mogućeg odugovlačenja postupka za njeno priznanje, to jest, zbog razloga koji su izvan njegove kontrole. Takva bi situacija ozbiljno ugrozila načelo pravne sigurnosti i bila bi suprotna načelu vladavine prava," § 55. Jednako kao i u citiranom predmetu i u predmetu *Lelas* povrijeđeno je, odnosno nije nađeno zakonitim miješanje države u pravo podnositelja, pa je i ovdje otpala potreba za daljnjim testiranjem tj. odgovorom na sva ona pitanja kojima se ispituje je li povrijeđeno pravo na mirno uživanje imovine dobro poznato iz drugih predmeta. Konačno je rečeno: "Prethodno izneseni razlozi Sudu su dovoljni da zaključi da sporno miješanje u obliku presude ... nije bilo u skladu s načelom zakonitosti, čime je prekršen članak 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju, jer način na koji je taj sud tumačio i primijenio mjerodavno domaće pravo, a osobito članak 388. ZOO/78-a nije bio predvidiv podnositelju zahtjeva, koji je mogao opravdano očekivati da će pokretanje postupka za priznanje strane presude prekinuti rok zastare ... Stoga je došlo do

60 Zahtjev br. 32540/05, presuda od 1. travnja 2010. U predmetu *Vrbica* povrijeđeno je pravo na mirno uživanje imovine (zbog, navodne zastare odbijena ovrha, radilo se o desetogodišnjem zastarom roku - tražbina je poticala iz sudske odluke, v. članak 233. ZOO-a).

61 Zahtjev br. 55555/08, presuda od 20. svibnja 2010.

62 Ovdje je Sud proveo dobro poznati test razmjernosti i tražio odgovore na sva ona pitanja koja postavlja kada se bavi zaštitom ovog prava. Za ovo, kao i literaturu, kod Mihelčić, G., Marochini Zrinski, M., Sekvestracija nekretnine u svijetlu zaštite prava na mirno uživanje imovine, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 40, br. 1, (2019), str. 218. et seq.

63 V. za načelo zakonitosti, Guide on Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, Protection of property, Council of Europe/European Court of Human Rights, 2019., str. 21. et seq. i tamo navedene predmete.

povrede članka 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju, *Vrbica*, §§ 56-57. U predmetu *Lelas* rečeno je "da načelo zakonitosti također pretpostavlja da su primjenjive odredbe domaćeg prava dostatno dostupne, precizne i predvidljive u njihovoj primjeni te da pojedinac mora moći - uz odgovarajući savjet ako postoji potreba - predvidjeti, u mjeri koja je razumna u danim okolnostima, posljedice koje određena radnja može povlačiti za sobom," § 76. Predmet se bavio pitanjem prekida zastarnog roka priznanjem duga od strane poslodavca podnositelja, zbog navodnog priznanja duga od neovlaštene osobe.⁶⁴

4.2 Legitimnost i razmjernost zastarnih rokova kao konvencijska pretpostavka opravdanosti ograničenja

Jedan vrlo zanimljiv predmet ticao se početka tijeka zastarnog roka u litvanskom pravu i eventualnih povreda članka 1. Protokola 1. uz EKLJP-a. Riječ je o naprijed spomenutom predmetu *Bogdel* u kojem se pitanje zastare pojavilo na jedan vrlo specifičan način. Podnositelji su naslijedili nekretninu koja je po njihovim prednicima kupljena od države, međutim sama se kupoprodaja pokazala nevaljanom, jer se radilo o nekretnini u zaštićenom području (spomeniku kulture). Nakon deset godina, kada su podnositelji već naslijedili svog pretka, utvrđena je nevaljanost kupoprodaje i određeno vraćanje (no, bez naknade).

Po žalbi je viši sud odredio da podnositelji imaju pravo na obveznopravnu satisfakciju (tj. da im se vrati plaćena kupovna) no, ne i na stvarnopravni zahtjev u smislu stjecanja prava vlasništva. Za pitanje zastare važno je bilo što su podnositelji tvrdili da je u odnosu na zahtjev države trebala nastupiti zastara imajući u vidu da su oni treći pošteni stjecatelji, a problematizirali su i način računanja početka tijeka zastarnog roka (dan saznanja/dan zaključenja ugovora). Sud je, pored poznatih navoda o tome da zastara, načelno, predstavlja legitimno ograničenje koje ima za svrhu očuvanje pravne sigurnosti (i sve što je već rečeno kod prava na pristup sudu) o navodima podnositelja o "diskriminirajućoj primjeni različitih pravila o početku tijeka roka zastare za državu i druge pravne subjekte (iako to pitanje nisu pokrenuli pred domaćim sudovima)" zaključio da učinak te razlike nije povrijedio pravo na pristup sudu.⁶⁵ Također nije našao ni da je povrijeđeno pravo na mirno uživanje imovine.

Ispitujući njegovu eventualnu povredu, najprije su naglašena tri pravila sadržana u članku 1. Protokola 1. uz Konvenciju te, utvrđeno da se radi o „vlasništvu“ (imovini) podnositelja u njezinu konvencijsku značenju što dopušta primjenu ovog prava (nekretnina je u zemljišnim knjigama bila vlasništvo prednika podnositelja), kao i da je došlo do miješanja u vlasništvo njegovim oduzimanjem (§ 55). Daljnji zahtjevi navedeni su u § 56. Uobičajeno, provjerava se je li miješanje bilo zakonito i opravdano i je li država ugovornica proširila svoje polje slobodne procjene, odnosno je li ono bilo u općem interesu i razmjerno (je li pojedincu stavljen nerazmjerni i prekomjerni teret i ovim povrijeđena pravična ravnoteža).

64 U svjetlu instituta zablude u osobi, v. Belanić, L., Mihelčić, G., *Zabluda kao mana volje i njezini dosezi u suvremenom razvoju građanskog prava*, Zbornik radova „Zagrebačka međunarodna konferencija o obveznom pravu“, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 12-13. prosinca 2019., u objavi tijekom 2020.

65 Handbook on European law relating to access to justice, European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 2016, str. 126. *et seq*

(Ne)zakonitost miješanja (iako su postojali propusti tijela koja su zaključila kupoprodaju spornog zemljišta) nije uočena, (§§ 57-59) jednako kao što je smatrano da je poduzeto u javnom interesu u smislu članka 1. Protokola 1. uz Konvenciju (zaštita kulturne i povijesne baštine, §§ 60-62). U ovom predmetu čak ni (ne)razmjernost nije bila „kamen spoticanja.“ Ponovljeno je sve ono što sud uvijek naglašava prilikom testiranja povrede članka 1. Protokola 1. uz Konvenciju - da razmjernost uključuje pravičnu ravnotežu između interesa pojedinca i javnog interesa (, §§ 63-64). Naglašeno je i da načelo dobrog upravljanja ne treba onemogućiti da se otklone pogreška u radu javnih tijela kao, slično našem predmetu *Trgo protiv Hrvatske*⁶⁶ da pojedinac ne može snositi teret pogreške koju je napravilo državno tijelo i njih mora snositi sama država,⁶⁷ no da je država „promptno“ reagirala u otklanjanju propusta svojih tijela te da je novčana naknada dana podnositeljima (kao i što im je omogućen dugogodišnji zakup), zapravo, argument u prilog razmjernosti ograničenja (*Bogdel*, §§ 65-67).

Konvencijska zaštita pružena je u vezi s duljinom zastarnog roka, ovaj put, ne pravu na pristup sudu, već pravu na mirno uživanje imovine i u predmetu *Dacia S.R.L.* (prije spominjanom). Naglasak je, ponajprije, stavljen na činjenicu da su u korist države (njezinih tražbina kao dužnika) postojali privilegirani zastarni rokovi koji su omogućili da tražbine prije „padnu“ u zastaru. Odnosno, sukus je usmjeren na razmjernosti zastarnih rokova koje je moldavijski pravni sustav predviđao kao povoljnije za neke osobe i za koje je zastara nastupala prije isteka općeg zastarnog roka.⁶⁸

5. UMJESTO ZAKLJUČKA

Kada je riječ o zastari tražbina iz ugovora o osiguranja do primjene konvencijskog prava može doći izravno pod „plaštem“ načela supsidijarnosti uvijek i u svakom onom slučaju kada postoji praksa Suda s obzirom na zastaru tih tražbina (no, ovi predmeti nisu brojni). Odnosno, i pod jednakom zahtjevima, neizravno, putem primjene općih pravila o zastari i prakse uz njih. Tumačeći Konvenciju, a treba znati da to čini koristeći načela tumačenja (načelo autonomnog tumačenja pojmova, načelo evolutivnog tumačenja pojmova, načelo učinkovitosti, načelo živućeg instrumenta, i dr.), Sud ne problematizira tradicionalnu koncepciju zastare niti njezinu svrhu. Međutim, smatra ju ograničenjem, a ona ne smiju biti protivna Konvenciji. Temeljni su zahtjevi da ograničenja iz nacionalnih zastarnih

66 Zahtjev br. 35298/04, presuda od 11. lipnja 2009., prijevod prema: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocImages//arhiva//TRGO,.pdf>, pristup 1. svibnja 2020.

67 U testu razmjernosti provedenom u predmetu *Trgo* utvrđeno je: da je zahtjev podnositelja imao dovoljno osnova u nacionalnom pravu da ga se smatra imovinom (§§ 46-47); da odbijanje drugostupanjskog suda da prihvati zahtjev i time prizna vlasništvo podnositelja zahtjeva predstavlja miješanje u njegova vlasnička prava (§ 54); da je miješanje bilo zakonito, § 57; da na odluku Ustavnog suda (kojom je derogirano sporno uređenje) treba gledati kao na ispravak nepoštenih učinaka tog uređenja te da je ista u javnom interesu (§ 61), međutim da je miješanje nerazmjerno (iako se u pogledu samog uređenja, načelno, nije prigovorilo opsegu polja slobodne procjene države, v. §§ 63-65) jer da u danim okolnostima „podnositelj zahtjeva koji se razumno oslonio na zakonodavstvo koje je kasnije ukinuto kao neustavno ne bi trebao - s obzirom na izostanak bilo kakve štete u odnosu na prava drugih osoba - snositi posljedice greške koju je počinila sama država, donijevši takav neustavan propis.“ § 67. Kazano je: „Nema naznaka da je bilo tko, osim same države, stekao bilo kakva prava na tom zemljištu ... ili da je bilo koja (treća) osoba ... osim samog podnositelja zahtjeva ... ikada zahtijevala bilo kakva prava u odnosu na to zemljište ... odredba je ukinuta kako bi se zaštitila prava trećih osoba.“ § 66.

68 *Dacia S.R.L.*, §§ 72-79.

režima budu predvidljiva, legitimna i razmjerna, a nisu li takva vrijedaju zaštićeno pravo.

Odgovor na pitanje udovoljava li u konkretnom slučaju ograničenje konvencijskim zahtjevima uvelike ovisi o samom pravu. Ograničava li se, npr. pravo na pristup sudu ograničenje ne smije dovesti u pitanje suštinu prava i onemogućiti pojedinca da zatraži zaštitu svojih građanskih prava pred sudom te dobije odluku. Ograničenje će naškoditi pravu na pristup sudu ako je nepredvidljivo. (Ne) predvidljivost uređenja zastarnih rokova uvjetovala u pojedinim predmetima da ograničenje nije bilo razmjerno, kako kod prava na pošteno suđenje, tako i kod prava na mirno uživanje imovine. Nerazmjernost (samostalno ili kao posljedica nepredvidljivosti, odnosno nelegitimnosti), zapravo, „kumuje“ najvećem broju povreda zaštićenih prava. Pogleda li se prizmom zaštite prava na mirno uživanje imovine što mu je naškodilo u nacionalnim zastarnim režimima vidi se, primjera radi, da je to bilo u slučaju postojanja prekratkih i privilegiranih rokova zastare tražbina države i javnih tijela (predmet *Dacia S.R.L.*), u slučaju rokova koji nisu bili unaprijed poznati (predmeti *Vrbica* i *Lelas*), i sl.

Summary: *In this paper, the author analyses the practice of the European Court of Human Rights regarding the statute of limitations, precisely, the protection of the right to a fair trial from Article 6 § 1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (particularly the right of access to a court), and the protection of property from Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention. Furthermore, the author looks at the statute of limitations from the aspect of requests the Court makes to member states to ensure that the requirements of foreseeability, legitimacy and proportionality are satisfied.*

Keywords: *statute of limitations, the right of access to court, the right to property*

Navedeni izvori i korištena literatura:

Belanić, L., Mihelčić, G., Zabluda kao mana volje i njezini dosezi u suvremenom razvoju građanskog prava, Zbornik radova „Zagrebačka međunarodna konferencija o obveznom pravu“, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 12-13. prosinca 2019., u objavi tijekom 2020.

Bukovac Puvača, M., Mihelčić, G., Zastara kao neproporcionalno ograničenje prava na pristup sudu u građanskim postupcima (odabrana pitanja), u: *Liber amicorum Aldo Radolović* : zbornik radova u čast prof. dr. sc. Aldu Radoloviću (ur. Slakoper, Z., Bukovac Puvača, M., Mihelčić, G.), Rijeka, Pravni fakultet, 2018.

Gorenc, V., Belanić, L., Momčinović, H., Perkušić, A., Pešutić, A., Slakoper, Z., Vukelić, M., Vukmir, B., Komentar Zakona o obveznim odnosima Narodne novine, Zagreb, 2014.

Grbić, S., Pošteno suđenje u građanskim postupcima u Hrvatskoj u svjetlu članka 6., stavka 1. Europske konvencije o ljudskim pravima, Pravni fakultet, Rijeka, 2014.

Guide on Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human

Rights, Protection of property, Council of Europe/European Court of Human Rights, 2019.

Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to a fair trial (civil limb), Council of Europe/European Court of Human Rights, 2019., https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ENG.pdf

Handbook on European law relating to access to justice, European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 2016.

Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick, C., Law of the European Convention on Human Rights. 3rd ed, OUP 2014.

II General Principles from ECtHR and CJEU: access to justice and victims protection, Annex I: EU Harmonisation of Limitation Periods for Claims Arising out of Cross-Border Road Traffic Accidents, u: Limitation periods for road traffic accidents, Study, EPRS/European Parliamentary Research Service, European Union, 2016.

Information note 220, Case-law of the European Court of Human Rights Council of Europe - European Court of Human Rights, 2018.

Karnauh, B. P., Limitation Period in Case-law of European Court of Human Rights, <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/71276>

Kontrec, D., Boić, V., Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i praksa ESLJP - građanskopravni aspekti, Pravosudna akademija, Priručnik za voditelje/voditeljice, 2017.

Marković, S., Trgovac, S., Ustavna tužba i zahtjev Europskom sudu za ljudska prava - analiza i značaj tih pravnih sredstava, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 25., Organizator, Zagreb, 2018.

Mihelčić, G., Marochini Zrinski, M., Sekvestracija nekretnine u svijetlu zaštite prava na mirno uživanje imovine, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 40, br. 1, (2019).

Mihelčić, G., Marochini Zrinski, M., Utjecaj konvencijskih načela tumačenja na pojedine građanskopravne institute (odabrana pitanja), Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 78., 2018.

Mihelčić, G., Marochini, M., Koneksitet ostvarenja vindikacijskog zahtjeva na nekretnini i tzv. prava na poštovanje doma, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 35, br. 1, (2014)

Mihelčić, G., Neujednačenost sudske prakse kao uzrok povrjeđivanja prava na pošteno suđenje (s dvije crtice o zastari), Evropska revija za pravo osiguranja, 2018., 2.

Mihelčić, G., Zastarni rokovi tražbina iz ugovora o osiguranju, Hrvatska pravna revija, 2012., 6.

Milenković, J., S., Pravo na pravično suđenje u građanskim sporovima prema članu 6 Evropske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (doktorski rad), Pravni fakultete Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2016., <http://union.edu.rs/wp-content/uploads/2016/12/DISERTACIJA-J.-MILENKOVIC-PDF-za-formiranje-Komisije-Pravo-na-pravicno-sudjenje-u-gradjanskim-sporovima->

prema-cl-6-ESLJP.pdf

Odluka Europskog suda *Altuğ protiv Turske* (zahtjev br. 32086/07, presuda od 30. lipnja 2015.

Odluka Europskog suda *Antunović protiv Hrvatske*, zahtjev br. 66553/12, presuda od 4. listopada 2016.

Odluka Europskog suda *Atanasova protiv Bugarske*, zahtjev br. 72001/01, presuda od 2. listopada 2008.

Odluka Europskog suda *Baničević protiv Hrvatske*, zahtjev br. 44252/10, odluka o dopuštenosti od 2. listopada 2012.

Odluka Europskog suda *Bellet protiv Francuske*, zahtjev br. 23805/94, presuda od 4. prosinca 1995.

Odluka Europskog suda *Bogdel protiv Litve*, zahtjev br. 41248/06, presuda od 26. studenog 2013.

Odluka Europskog suda *Dacia S.R.L. protiv Moldavije*, zahtjev br. 3052/04, presuda od 24. veljače 2008.

Odluka Europskog suda *Eşim protiv Turske*, zahtjev br. 59601/09, presuda od 17. rujna 2013.

Odluka Europskog suda *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 4451/70, presuda od 21. veljače 1975.

Odluka Europskog suda *Gregurić protiv Hrvatske*, zahtjev br. 45611/13, presuda od 15. ožujka 2018.

Odluka Europskog suda *Igor Pascari protiv Moldavije*, zahtjev od 25555/10, presuda od 30. studenog 2016.

Odluka Europskog suda *Kamenova protiv Bugarske*, zahtjev od 62784/09, presuda od 12. srpnja 2018.

Odluka Europskog suda *Kardoš protiv Hrvatske*, zahtjev br. 25782/11, presuda od 26. travnja 2016.

Odluka Europskog suda *Kunštek protiv Hrvatske*, zahtjev br. 66934/09, odluka o nedopuštenosti od 1. travnja 2014.

Odluka Europskog suda *Kutić protiv Hrvatske*, zahtjev br. 48778/99, presuda od 1. ožujka 2002.

Odluka Europskog suda *Lelas protiv Hrvatske*, zahtjev br. 55555/08, presuda od 20. svibnja 2010.

Odluka Europskog suda *Lončar protiv Bosne i Hercegovine*, zahtjev br. 15835/08, presuda od 25. veljače 2014.

Odluka Europskog suda *Moor i drugi protiv Švicarske*, zahtjevi br. 52067/10 i 41072/11, presuda od 11. ožujka 2014.

Odluka Europskog suda *Phinikaridou protiv Cipra*, zahtjev br. 23890/02, presuda od 20. prosinca 2007.

Odluka Europskog suda *Stagno protiv Belgije*, zahtjev br. 1062/07, presuda od 7. srpnja 2009.

Odluka Europskog suda *Stubbings i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjevi br. 22083/93, 22095/93, presuda od 12. travnja 1995.

Odluka Europskog suda *Trgo protiv Hrvatske*, zahtjev br. 35298/04, presuda od 11. lipnja 2009.

Odluka Europskog suda *Vrbica protiv Hrvatske*, zahtjev br. 32540/05, presuda od 1. travnja 2010.

Odluka Europskog suda *Vučković protiv Srbije*, Zahtjevi br. 17153/11, 17157/11, 17160/11, 17163/11, 17168/11, 17173/11, 17178/11, 17181/11, 17182/11, 17186/11, 17343/11, 17344/11, 17362/11, 17364/11, 17367/11, 17370/11, 17372/11, 17377/11, 17380/11, 17382/11, 17386/11, 17421/11, 17424/11, 17428/11, 17431/11, 17435/11, 17438/11, 17439/11, 17440/11 i 17443/11, presuda od 25. ožujka 2014.

Odluka Europskog suda *Ž.B. protiv Hrvatske*, zahtjev br. 47666/13, presuda od 11 srpnja 2017.

Omejec, J., Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Europskog suda za ljudska prava, Strasbourški *acquis*, Novi informator, Zagreb, 2013.

Omejec, J., Primjena Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u radu domaćih sudova (1. dio), *Hrvatska pravna revija*, 9., 2007.

Overview of the Court's case law in 2015., Council of Europe - European Court of Human Rights, 2016.

Raspor, A., *Zastara*, Sistemski prikaz po Zakonu o obveznim odnosima i po drugim zakonima sa sudskom praksom, Informator, Zagreb, 1982.

Šago, D., *Uvjeti dopuštenosti pokretanja postupka pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 37, br. 1, 2016

Šarin, D., Pravo na pristup sudu u praksi Europskog suda za ljudska prava, *Pravni vjesnik*, god. 31, br. 3-4, 2015.

Uzelac, A., Pravo na pošteno suđenje: opći i građanskopravni aspekti čl. 6. st. 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, u: *Usklađenost hrvatskih zakona i prakse sa standardima Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* (ur. Radačić, I.) Centar za mirovne studije, Zagreb, 2011., http://www.alanuzelac.from.hr/pubs/A35Fair_trial_uskladenost%20zakonaCMS.pdf

Uzelac, A., Pravo na pravično suđenje u građanskim predmetima: Nova praksa Europskog suda za ljudska prava i njen utjecaj na hrvatsko pravo i praksu, *echr.pravo.unizg.hr*

Vitkauskas, D, Dikov, G., *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*, Council of Europe human rights handbooks, Council of Europe, 2nd edition, 2017., edoc.coe.int/en/european-convention-on-human-rights/7492-protecting-the-right-to-a-fair-trial-under-the-european-

convention-on-human-rights-a-handbook-for-legal-practitioners-2nd-edition.html

Vizner, B., Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima, Knjiga II., Zagreb, [s.n.], 1978.-1979.

White, R. C. A., Ovey, C., The European Convention on Human Rights, 6th ed, OUP 2014.